

2019 ÉRTÉKTEREMTŐ
TUDOMÁNY

Szövetkezés-együttműködés az élelmiszer-gazdaságban:

trendek, modellek – kihívások,
akadályok

DR. SZABÓ G. GÁBOR

A KÖZGAZDASÁG-TUDOMÁNY KANDIDÁTUSA
TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRS
KRTK KTI

2019. november 7.

„Ez a munka nem programot vagy propagandát fejt ki. Tényeket ír le és összefüggéseket keres a közgazda szemével. Lehet, hogy egyes megállapításai ábrándokat tépnek szét; ezzel szemben mások talán oly igazságokra mutatnak rá, melyek a szervezetek jelentőségének elismerését és érvényesülését annál is inkább előmozdíthatják, mert az elfogultságtól mentes közgazdasági igazság kutatása során kerültek napfényre.”

Ihrig Károly: A szervezetek a közgazdaságban
A szerző magánkiadása, 1937: Előszó

Előadásvázlat

- I. Bevezetés: háttér, előzmények, célkitűzés és módszerek
- II. A gazdálkodó helye a termelési folyamatban
- III. A termelői együttműködés-szövetkezés jelentősége
- IV. A szövetkezet fogalma és „kettős természete”
- V. Informális és formális együttműködési formák
- VI. Meghatározó trendek, irányok
- VII. A szövetkezés ellen szóló gazdasági és nem gazdasági érvek, akadályok Magyarországon
- VIII. Magyar mezőgazdasági termelők körében végzett anonim online felmérés főbb jellemzői és eredményei
- IX. Az empirikus kutatások következtetései, javaslatok
- X. Összefoglalás helyett: az eddigi kutatások főbb következtetései a bizalommal kapcsolatosan
- XI. Következtetések és javaslatok

I. Bevezetés: háttér, előzmények, célkitűzés és módszerek

Háttér

- Bár **alapvetően a hagyományos ellátási lánc, vagyis a lineáris üzleti modell az élelmiszer-gazdasági együttműködés alapja**, de azért, ha vélhetően közép-hosszú távon is, de az EU-ban igen fontos modellváltás van kialakulóban (pl. az ún. vállalkozói típusú szövetkezetek létrejötte), melyben a körkörös ellátási lánc elemei is megjelenhetnek (pl. környezetvédelmi szövetkezetek).
- A **körkörös/körforgásos gazdaság alapja a bizalom és az együttműködés**, ideális esetben a szereplők megosztják egymással, integrálják az információt és más erőforrásokat, valamint a különböző (szervezeti) innovatív megoldásokat.

I. Bevezetés: háttér, előzmények, célkitűzés és módszerek

Háttér

- Azonban **ma Magyarországon még elég messze vagyunk ettől**, hiszen sok esetben a bizalom és az együttműködési hajlandóság is nagyon alacsony.
- A mezőgazdasági termelés **eredményét és jövedelmezőségét nagyban befolyásolja a termelők közötti együttműködés** mikéntje (formája) és hatékonysága.
- A **duális, sok ágazat esetében atomizált birtok- és üzemszerkezet** miatt a termelői szervezetek, például szövetkezetek által megvalósított koordináció **az egész magyar élelmiszer-gazdaság számára versenyképességi és hatékonysági kérdéssé vált**, főként az EU-csatlakozás után.

I. Bevezetés: háttér, előzmények, célkitűzés és módszerek

Cél

Az előadás az – egyre inkább stratégiai szektornak számító – élelmiszer-gazdaságban vizsgálja a körkörös/körforgásos gazdaság és az egész társadalom számára kiemelten fontos **együtműködés-szövetkezés témakörét, a különböző trendeket, modelleket, illetve kihívásokat, akadályokat.**

I. Bevezetés: háttér, előzmények, célkitűzés és módszerek

Módszerek

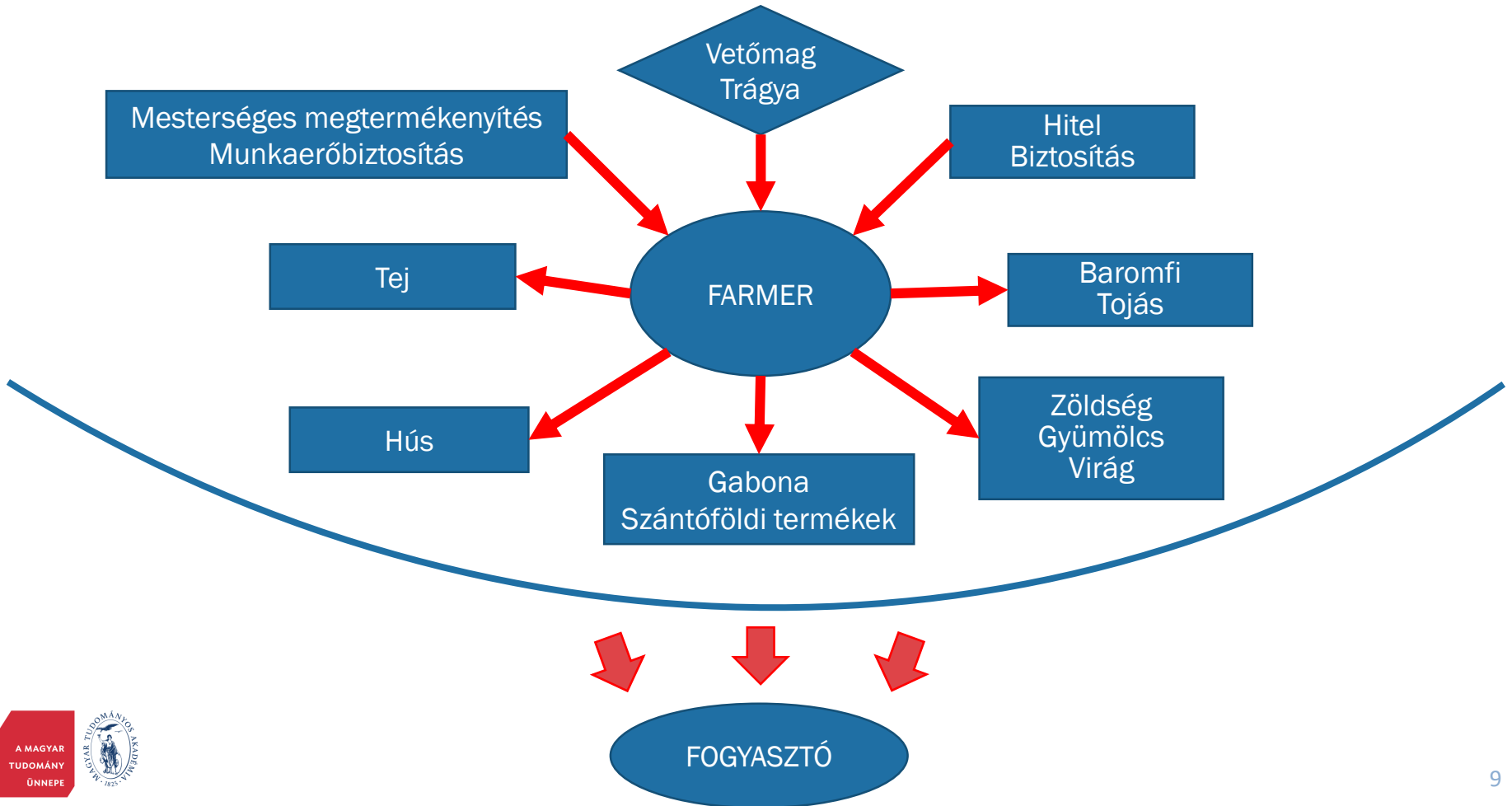
- Irodalomfeldolgozás
- Önkéntes és anonim online kérdőív
- Személyes mélyinterjúk
- Esettanulmányok

I. Bevezetés: háttér, előzmények, célkitűzés és módszerek

Alapvető probléma

- **Különösen az új tagországokban nincsenek kihasználva a szövetkezésben rejlő lehetőségek**, hiszen mind a szövetkezés elterjedtségét, mind pedig piaci részarányát, gazdasági jelentőségét (pl. nagyobb hozzáadott értékű tevékenységek folytatását) tekintve messze elmaradnak a régi EU-tagországok szintjétől.
- Fontos lenne, hogy az új tagállamokban a szövetkezeteknek a **foglalkoztatás- és szociálpolitikában, a regionális- és vidékfejlesztésben betöltött szerepe hangsúlyossá** váljon a mezőgazdasági tevékenység előmozdítása mellett.
- Mindezek a kívánalmak fokozottan érvényesek Magyarországra, hiszen **csak kevés termelői szervezet létezik a magyar élelmiszer-gazdaságban, azok szervezettsége és piaci részesedése is igen alacsony.**

II. A gazdálkodó helye a termelési folyamatban

III. A termelői együttműködés-szövetkezés jelentősége

- Miért is aktuális a szövetkezés?
 - **Változatosabb intézményi struktúra** előnyei (Stiglitz, 2009)
 - **Gazdasági előnyök** (pl. a tranzakciós, piacra lépéssel kapcsolatos költségek és kockázatcsökkentés a termelők számára)
 - **Társadalmi tőke** erősítése (pl. bizalom és együttműködési készség fejlesztése)
 - A **fogyasztók** megbízhatóbb, jobb termékekhez jutnak hozzá
- Alulról építkezés, **önkéntes**, nem kötelező jellegű (általában)
- A **szövetkezés két lehetséges útja**:
 - **nagyobb termelőket integrálja a meghatározó láncokba** (*szerződéses értékesítés a kiskereskedelem felé*), a hozzáadott érték növelése, export,
 - **kisebbséget bekapcsolja a helyi ellátási láncba** (*globalizációs ellentrend, etnocentrizmus*), lokális, regionális értékesítés, termelői piacok stb.!
- Teljes az előny, ahol horizontális koordináció alapuló vertikális integráció valósul meg (pl. holland és dán szövetkezetek)
- DE nem a jogi-szervezeti forma a lényeg, **nem csak szövetkezet!**

IV. A szövetkezet fogalma és kettős természete

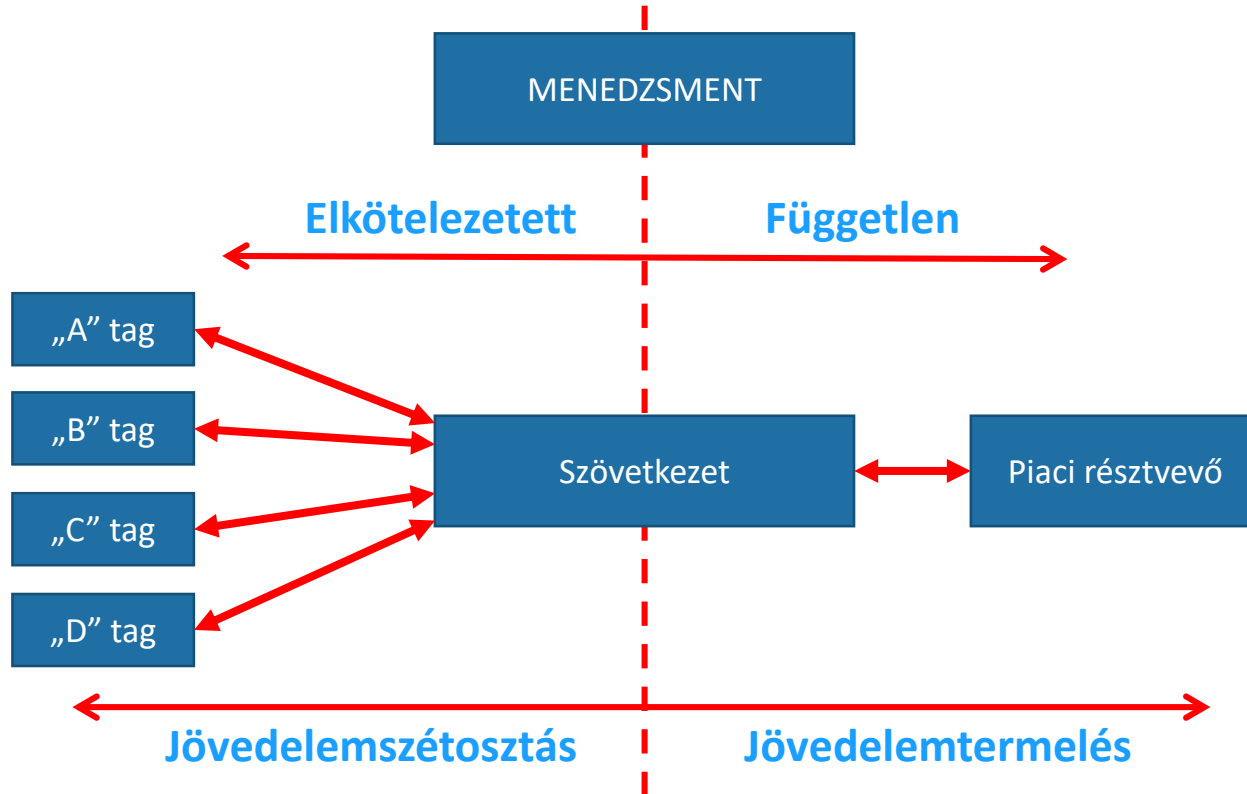
Az ún. előmozdító típusú szövetkezet meghatározása

„A szövetkezet egy olyan vállalkozási forma, melynek igénybevevői egyben tulajdonosai is annak és egyben igazgatják is azt, valamint a haszonból az igénybevétel alapján részesednek.”

Forrás: Barton, D.G. (1989). What is a Cooperative? Megjelent: Cobia, D. W. (szerk.): Cooperatives in Agriculture. Prentice-Hall, Inc. New Jersey. Chapter 1, 1989, pp. 1-20

Idézi: Szabó G. Gábor (2011): Szövetkezetek az élelmiszer-gazdaságban. Agroinform Kiadó, 2011, p. 62.

A szövetkezet „kettős természete”

Forrás: NCR (1993). Agricultural and Horticultural Cooperatives in the Netherlands, Nationale Coöperatieve Raad voor land- en tuinbouw, Rijswijk

V. Informális és formális együttműködési formák

A termelők közötti együttműködés lehet:

- **informális** (pl. gépi bérszolgáltatás, kölcsönösségen alapuló munkavégzés, gépek, eszközök kölcsönadása egymásnak, közös inputbeszerzés, illetve értékesítés, szolgáltatások közös igénybevétele stb.), illetve
- **formális**, azaz szerződésbe foglalt, jogilag szabályozott (pl. szövetkezetek, gépkörök és más termelői szervezetek, gazdasági társaságok, szakmaközi szervezetek, terméktanácsok stb.).

Az előbbi csoportba tartozó tevékenységek jellegüknél fogva nehezen dokumentálhatók és kutathatók, hiszen sok esetben a fekete-, illetve szürkegazdaság határán mozognak.

VI. Meghatározó trendek, irányok

- A mezőgazdaságban is egyre inkább elterjed a **digitalizáció** (számítógép-vezérelt munkaeszközök, Big Data stb.), illetve
- a társadalomban egyre inkább előtérbe kerülnek a **fenntartható fejlődéssel, környezettudatossággal kapcsolatos trendek.**
- Fontos, hogy a szövetkezés **legmodernebb, legfejlettebb formái**, melyek egy-egy ágazat szinte teljes vertikális koordinációját valósítják meg, a **termelők, feldolgozók, s kereskedők egymással és a fogyasztókkal való többirányú és folyamatos visszacsatolást jelentő kommunikációjára és együttműködésére épülnek.**
- Létezik azonban egy „antiglobalizációs” trend is a világban: **kicsi, lokális ellátási láncok integrálják a kis- és közepes gazdaságokat.** Utóbbi esetekben, azaz a mezőgazdasági termelőket és a fogyasztókat egyaránt magába foglaló láncokban, **a bizalom és a személyes, informális kapcsolatok jelentősége még nagyobb.**

VI. Meghatározó trendek, irányok

A szövetkezés a **kisebb termelők számára is igen fontos** (például közös teherautó beszerzése a termékek termelői piacokra való közös eljuttatása céljából), de a – sokszor csak relatíve, regionálisan – **nagyobb gazdaságok számára egyenesen elengedhetlen** (például magasabb hozzáadott értékű tevékenységek, azaz feldolgozás, export stb. esetében).

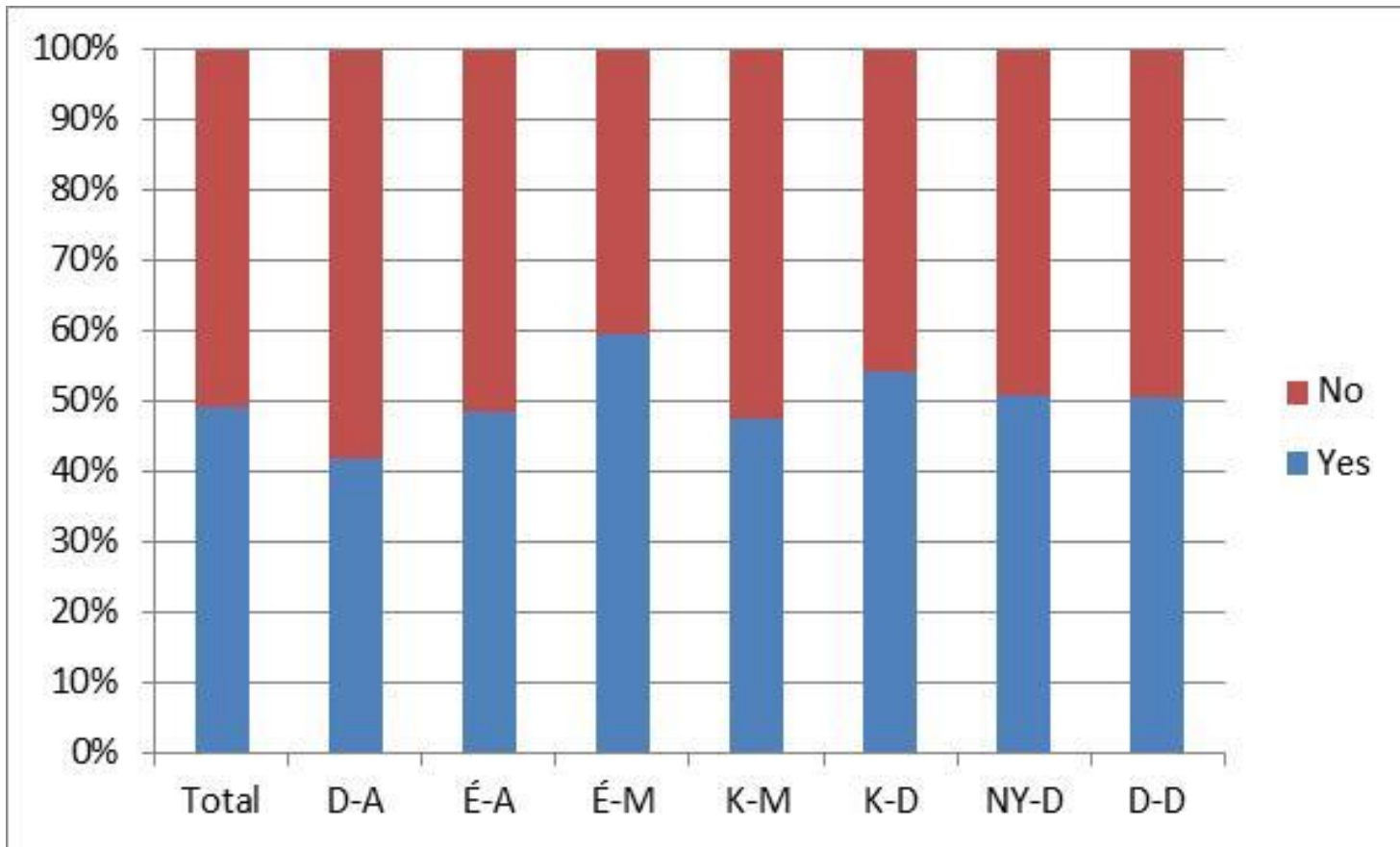
VII. A szövetkezés ellen szóló gazdasági és nem gazdasági érvek, akadályok Magyarországon

- A **társadalmi tőke gyengesége**, s a **bizalomhiány a fő ok**
- **Hiányzik a vállalkozói szellem és tudás**
- **Az együttműködési készség nagyon alacsony fokú**
- A (mezőgazdasági) szövetkezeti együttműködés pedig kevésbé fejlett az újonnan csatlakozott országokban (Bijman et al.,2012)
- A „szövetkezet” szó terheltsége – a kollektivizálás réme
- Az **összefogás alacsonyabb**, „gyengébb”, kevésbé formalizált **formái kedveltebbek** (pl. géphasználat)
- **Heterogén tagság** (kicsik-nagyok, idősebbek-fiatalok stb.)
- **EU- és állami támogatás fontos**, de bonyolult az adminisztráció, a támogatás jelenlegi maximuma miatt pedig inkább kisebb szervezetek alakulnak stb.
- **Fekete- és szürkekereskedelem, magas ÁFA**, egyéb (makro)szabályozási problémák
- **Finanszírozási nehézségek**, forgóeszközhiány stb.

VIII. Magyar mezőgazdasági termelők körében végzett anonim online felmérés főbb jellemzői és eredményei

- A kérdőív ki- és feldolgozásban társszerző: Baranyai Zsolt
- Adatgyűjtés: anonim és önkéntes kérdőíves felmérés – online
 - Alanyok: a Nemzeti Agrárkamara tagsági köre
 - Adatgyűjtés időszaka: 2015 nyara
 - Minta elemszáma 7728 (végleges elemszám: 6573)
- Az alkalmazott **kérdőív témakörei** (5 modul):
 - Általános információk a gazdaságról és vezetőjéről
 - **Együttműködési aktivitás helyzete**
 - Bizalom
 - Emberi/társadalmi kapcsolatok
 - Jövőbeni tervek
- Minden szektorra vonatkozott
- **32 személyes megkérdezésen alapuló mélyinterjú**
- **Keret: OTKA 105730 sz. projekt**
- Résztvevők: MTA KRTK KTI és Nemzeti Agrárkamara

A „Részt vesz-e Ön valamilyen együttműködésben?” kérdésre kapott válaszok megoszlási jellemzői

A legfontosabb formális és informális együttműködési forma megjelölési gyakoriságai

<i>Formális együttműködési formák</i>	<i>%</i>	<i>Informális együttműködési formák</i>	<i>%</i>
(1) Termelői tulajdonú szervezeti forma (TCS, TÉSZ, szövetkezet, gépkör stb.)	41,0	(1) Gépek, eszközök kölcsönadása egymásnak	21,7
(2) Termelői tulajdonú gazdasági társaság (Rt., Kft stb.)	13,0	(2) Kölcsönösségen alapuló (fizikai és/vagy gépi) munkák végzése	19,5
(3) Terméktanács	12,8	(3) Közös értékesítés	16,8

% = a kooperáló gazdaságok számának arányában

Forrás: saját szerkesztés

Az együttműködéstől történő távolmaradás legfontosabb okai (Az 5 legtöbb megjelölést kapott ok a megjelölési gyakoriság sorrendjében)

Legfontosabb okok	Összesen	D-A	É-A	É-M	K-M	K-D	NY-D	D-D
Nem akarok elköteleződni, függeni senkitől	1	1	1	3	3	1	1	3
Nincsenek információim az együttműködési formákról, nem ismerem a lehetőségeimet	2	3	3	1	1	2	2	2
Nincs rá szükségem, egyedül is boldogulok	3	2	5	4	4	4	3	1
Nincs a környéken olyan együttműködés, amihez csatlakozni tudnék	4	5	2	2	2	2	4	4
Korábban rossz tapasztalatom volt	5	4	4	5	5	5	5	5

IX. Az empirikus kutatás következtetései, javaslatok

- Félig teli vagy félig üres az a pohár?!
- **Van potenciális jelentkező az együttműködésre, de:**
 - a gazdálkodók együttműködésekkel kapcsolatos **ismeretei hiányosak!**
 - fontos az **információellátás javítása** (lehetséges modellek, közeli csatlakozási lehetőségek, együttműködési formák megismertetése stb.), a **mentális akadályok lebontása (szemléletformálás)**, és az **oktatás fejlesztése** már kora gyermekkorban, valamint az **ösztönzési rendszer kiépítése**
- A gazdálkodók egy része **averzióval viseltetik az együttműködések iránt**, ennek lehetséges okai:
 - **Függetlenség, önállóság megtartásának** igénye
 - **Nincs gazdasági kényszer** – nem elég rossz a helyzet!?
- A **bizalom és emberi/szociális kapcsolatok** közepes szintűek, fejlesztésük szükséges!

X. Összefoglalás helyett: az eddigi kutatások főbb következtetései a bizalommal kapcsolatosan

- A helyzetet nehezíti, hogy az **aktuális jogi és gazdasági változások/bizonytalanságok** vélhetően **sokszor eltakarják** a mélyebb, s az együttműködést alapvetően meghatározó okokat.
- **Morális válság** van az országban, az emberek nagyon nehezen bíznak meg másokban, legfeljebb családtagjaikkal vagy közvetlen környezetükkel hajlandók együttműködni.
- Sok esetben (pl. a szántóföldi növénytermesztők körében) **népszerűbbek az informális** (nem lepapírozott, szerződés, illetve önálló integráló szervezet nélküli) együttműködési formák, melyek a bizalom mellett **feketegazdasággal és az átláthatósággal** kapcsolatos kérdéseket is felvetnek.
- A termelői szervezeti (szövetkezet, TÉSZ stb.) **tagok egymás közötti és a menedzsment/vezetőség felé irányuló bizalma csökken**
- A **bizalom visszaállítása** sok esetben összefügg a tagoknak történő pontos, **gyakran készpénzzel történő fizetéssel**, a lojalitás addig tart, amíg ez fennáll (pl. Mórakert Szövetkezet esete).
- A **bizalom egyszerre feltétele (input) és következménye (output) is az együttműködésnek**, így nagyon speciális megközelítést igényel!

XI. Következtetések és javaslatok

- Külföldi tapasztalatok adaptálásával figyelmet kell fordítanunk a **gazdák és a fogyasztók felkészítésére**.
- A termelők nagyobb alkuerejének és magasabb piaci részesedésének az **egész marketingcsatorna számára pozitív üzenete van**, beleértve a fogyasztókat, akik megbízhatóbb és gyakran jobb minőségű termékekhez jutnak hozzá.
- **Elterjedésüket hátráltatja**, hogy a magyar társadalomban még mindig **alacsony szintű a bizalom és a fogyasztói közösségtudat**, ezért szükséges →
 - **szemléletformálás**: együttműködés fontossága,
 - együttműködési formák megismertetése – **információáramoltatás**,
 - **stabil jogszabályi háttér és ösztönzési rendszer** kiépítése.
- Szövetkezés: alulról építkező, társadalmi önszerveződő folyamat.
- Távlati cél: **fogyasztási és értékesítő szervezetek** (szövetkezetek) tevékenységének (akár informális) **összekapcsolása**.

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

**SZERETETTEL VÁRJUK
A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPÉNEK
TOVÁBBI PROGRAMJAIRA!**

*TUDOMANYUNNEP.HU
MTA.HU*

